

tású, az életművét meghatározó mozzanatát ismerhetjük meg belőle. A könyvnek e kettős jellege bátorít föl, hogy filológiai megjegyzéseimet se hallgassam el. Itt-ott a levélközlések kételyeket hagynak bennünk. Ez az olvasást alig zavarja, de az irodalomtörténeti fölhasználást nehezíti. Néhol egy-egy utalás magyarázatára is szükség lenne — ugyan e célból. Pár helyen sajtóhibák nehezítik meg az értelmezést. A Kosztolányiné könyvében közölt levélrészletek szintén némi magyarázatot kívántak volna. Egy-két helyen arra lennének kíváncsiak, hogy az egymást követő levelek között mi történt, de sajnos, erről a napló sem beszél.

Minderről persze a levelek és a napló sajtó alá rendezője eleve lemondott, amikor ezt a műformát választotta. Jó lett volna azonban, ha legalább utószavában bővebben tájékoztatja az olvasót mind a föl-

vetett kérdésekről, mind pedig az ő szerepének jellegéről, beavatkozásának mértékéről. Arról, hogy Lányi Hedvig eredeti naplóján milyen szerkezeti és stiláris átdolgozást végzett, ami — egyébként kétségbe nem vonhatóan — följogosította őt a szerzősége.

Dér Zoltántól, Kosztolányi munkásságának kitűnő ismerőjétől, a *Mostoha* tanulmányai, adalékai, *Az első műhely* elemző érzékenységről tanúskodó kóstolói és a *Fecskelány* lapjain megmutatókozó beleérző készség jelei után a Kosztolányi-monográfiát, vagy legalább a pályakezdé-
 átfogó földolgozását várjuk. Szabadkának, a szülő és ihlető városnak századvégi rajzát, belőle kibontva az induló Kosztolányi világát, az itt kapott élményeknek az egész életműben megnyilatkozó jelentőségét — ezt elsősorban ő tudja megírni a Kosztolányi-kutatás, az egész magyar irodalomtörténet számára.

PÉTER LÁSZLÓ

VAJDASÁGI ÉVEK

SOMOGYI PÁL: *Máglya* (Egy életrajz vajdasági fejezetei).

Életjel Miniatűrök 14. Szabadka, 1971.

Három évvel ezelőtt jelent meg az ÉLETJEL MINIATÜRÖK első könyve azzal a célkitűzéssel, hogy az élőlítség most már nemcsak élőszó útján, hanem apró kis könyvecskékben is feltérképezi szellemi múltunkat, adatokat gyűjt, hagyatékot kutat fel, műveket ment meg a feledéstől, s olyan értékeket hoz felszínre, melyek már rég kihullottak az emberek emlékezetéből. A szerény, kissé szegényes kezdet után maguk a kezdeményezők — és pártfogóik is — kíváncsian várták: mi vé lesz ez az inkább csak még tervezetekben, ígéretekben, vágyakban és álmokban élő vállalkozás. Ezt a kíváncsiságot — és talán bizonyos tekintetben kesernyés aggo-

dalmat is — az is fokozta, hogy a sajtó visszhangtalanságát a harmadik-negyedik kiadvány után olyan fanyalgó hang váltotta fel idehaza főleg az irodalmi igényesség hangoztatásával, hogy a szerkesztőség már inkább csak a célkitűzésekben kapaszkodhatott meg s abban a hitében, hogy irodalmi életünknek ilyen szolgálatra is szüksége van. Bizakodásban: az ilyen szolgálatok — tevékenységek — egész sorára ma már egyre fokozottabban van szükség, mert a periférikus szellemi élet elszigeteltségét a távolságok megszűnése feloldotta, átalakította regionálissá; így a maga központjával ezernyi vonatkozásban egybe-tartozik, kiegészíti azt, s épp ezér

(magát a jelenséget) nem lehet többé a provincializmus jelzőjével elkülönbíteni.

Bármilyen érveket sorakoztatunk is fel, még azok előtt is, akik mindig és újra hozzánk fordulnak forrásmunkáért, a szokványos és valóban semmitmondó recenziókon kívül alig jelent meg egy-két igényesebb bírálat, vagy elemzés erről a pár esztendőös munkáról, pedig ma már felkészült kritikaink tábora is szépen benépesedett, s hangja sokkal erőteljesebb, mint volt.

Az ilyen és hasonló hiányérzet írásbeli megfogalmazására a válasz száz esztendővel ezelőtt is, Gyulai Pál korában, és ma is, így hangzik: »Ne az író, ne a szerkesztő beszéljen a mű helyett, hanem maga a mű!« Az ilyen válasz érvényessége vitathatatlan, amikor egy önálló életet élő műalkotásról: regényről, verses műről, novellás vagy tanulmánykötetről, drámáról, vagy más — műfajilag önálló műről van szó, de egészen más mércével kell mérni az adatgyűjtők, a krónikások, a kutatók, a szellemi élet feltérképezőinek munkáit, hiszen mindennek a legelején tartanak, s amit adnak, vagy adhatnak, az az ilyen feltáratlan területen ma még csak töredékes lehet. Sejtenek mélységeket, ott, ahol más nem látja azokat; sejtenek magasságokat a »periférikus szellemi életben«, mert érzik, hogy jelenvalók, de azokat előbb egészen meg kell közelíteni és teljesen felfedezni, hogy az irodalomtörténeti, vagy művészettörténeti esztétikai értékrend érvényesítésére sor kerüljön.

Itt, ezen a ponton, egy másik kérdés tolakszik előtérbe: akkor — a gyűjtés és kicédulázás idején — miért nem elegendő a napisajtó recenziója, hiszen időben hírt ad róla?»

A zsurnalisztika mindig elvégzi a maga dolgát; akkor is, ha a Tisza, vagy a Duna mentén az önkéntes tűzoltótestület zenekara fellép, akkor is, ha a pionírok szavalóversenyt rendeznek, és akkor is, amikor megjelenik egy közlöny legújabb száma.

Ha mindez — természetesen — rendjén való is, nem elégíthet ki bennünket, mert az ÉLETJEL MI-NIATÚRÓK kiadói programja idő-

ben is, térben is (legalább annyit mondhatunk) távolabbra mutat. Gyűrűközés, előmunkálat egy nagyobb lélegzetű kollektív műhöz, amely — műfajilag is — csak most van születőben, s temérdek vajúdás kell még ahhoz, hogy a maga igazi formájában kibontakozzék.

Az alkotó művészek, irodalomtörténészek, esztéták között vannak, akik ezt már érzik, felfogták a párányi könyvek halk jelzéseit (hogy miért halk, azt már elmondtuk!), és az érdeklődési körök gyűrűi egyre szélesednek, egyre sokasodnak, itt-hon is, tőlünk távolabb is. mert a szellem hullámai, ha nem is olyan sebességgel, de éppúgy terjednek, mint a hangok a légben.

A MÁGLYA harmadszori olvasása gyűjtötte föl bennem ezeket az apró lángokat. Somogyi Pál egyszerű, nagyon őszinte vallomása egy ember életéről: a maga életéről, még ilyen röpké fejezetekben is, magával ragadott. Jóllehet a forradalmár élete teljes egészében nem táruel, csupán a vajdasági évek elevenednek fel ezekből az emlékezetből kissé fátyolosan előtűnő részletekből, mégis megeljük benne Szabadka külvárosának, proletárnegyedének akkori életét. A teherpályaudvar, egy műhely képe, a munkáslakás tikkadt levegője épphogy kiérződik ezekből a puritán egyszerűséggel megírt sorokból. Annyira leszűkít mindent a lényegesre, hogy jelzőt alig használ; a helyzetek leírásában szigorúan a történések rögzítésére szorítkozik. Ebben olykor a drámai sűrítés meglepő szintjét éri el, de nem dramatizál, mert az élet minden arcát az erőszakszervek és az ellenforradalom elől való menekvés által ajzott lelkiállapotában fogja fel, s aztán az így gyűlő belső tűz lendíti át a forradalmi cselekvésbe. Érezte, hogy az osztályharc az első világháború utolsó esztendejében történelmi tényezővé terebélyesedett: az embernek fel kellett nőnie hozzá. Somogyi Pál önéletrajzában ez a leghitelesebb, mert nem szólalomkra épít, hanem emberi vajúdasokról beszél, és azokról a cselekvésekről, helyzetváltoztatásokról szól, amelyek elűzhetetlen kísérői voltak minden embernek, aki az élet parancsára a forradalom mellé szegődött.

Az ilyen lelkialkatú emberek az élet legnagyobb csapásait is némán fogadják, mint azt, hogy nincs kenyér, mint azt, hogy az éhség és a nyomor, a lemondás, az áldozatoság és a zokszó nélkül végzett munka éppúgy az élet végső állomásához vezet, mint az elszánt küzdelem, mely más útra tereli a történelem szekerét. Igen, csak az út más, és az állomások mások.

Somogyi Pál ezen az égő talajon, amikor annak minden üszke, forrósága átsütött rajta, szegődött el az irodalomhoz. A szólitás egészen mélyről jött, s mint őstehetség, aki a verstan legelemibb törvényeit sem ismeri, úgy kezdett verset írni, ahogy a szíve diktálta: úgy írt, mint a század második évtizedének megannyi proletár költője szerte a világban. Írástudóktól, szerkesztőktől kért útmutatást ahhoz, hogy minden, ami tudatában, érzelmeiben vadul forrtogott, mint egy tomboló kohóban, formába öntse. Majdnem úgy, mint ahogy a Költő tiszta szívvel fölajdult: »Nem én kiáltok, a föld dübörög«.

Ennek mintegy folytatásaként Somogyi József Attila előtt tíz esztendővel írta:

*Mintha minden halott fölébredt volna,
Az utcákat elöntötte az emberár,
A lovak járdátn dacos emberlábak
Rengetege dobban,
Melyek alatt szikrázó vén kövek
Énekelnek.*

Azt a féktelen tüzet, mely ki tudja hány évi csitítgatás után még mindig benne tombolt, kimondatlanul, eléghetetlenül, életében nem egyszer akarta a vers katlanába süríteni. Erről tanúskodik az a bibliográfiai adat, hogy első kötete, mely 1921-ben Pécssett jelent meg, a TERJED A TŰZ címet viseli. Második művét 1926-ban Újvidéken Faust Imre jelentette meg. Ennek a kötetének címadó lapjára ezt írta: ATOK-ÁLDOTT TŰZ.

És más strófái között is hol innen, hol távolból süt felénk az őt űző, szüntelenül dohogó, zaklató, perzselő tűz. Lobog benne a MÁGLYA kiolthatatlanul, akár a Piros cipellőkben, anderseni hévvel, mint a lélek falai közé szorult lángfolyam. Valami megsejtés ez? A víziókban élő poéta álma lenne tán? Visszaálmódás, vagy megálmódás? Ki tudja tisztán kiolvasni a lélek rezdüléseit, ha képleteiben kevés az ismert, és sok az ismeretlen?

A válasz keresésére éjszaka indul a költő a robot nagy börtönéből

*a megváltó tüzek szentélye felé,
hol megáldott lázban fenik
a fekélyeket irtó orvoskéseket,
minden fegyver erre céloz...
Bármerre fordulsz,
gyülok villan rád,
A ma igaz arca az éjjel.*

LÉVAY ENDRE

TÁJUNK NÉPKÖLTÉSZETE

IVE PRČIČ: *Bunjevačke narodne pisme.*
Osvit, Szabadka, 1971.

Az alkotó munkával párhuzamosan a gyűjtők munkája is egyre nagyobb területeket ölel fel. Így tán elérjük majd azt is, hogy nem lesz többé olyan szögletünk, mely megművelés

nélkül marad. Néhány emberöltővel ezelőtt, amikor földjeinken és ezen a homokvidéken kevés volt az írástudó, a dal, a költészet még leíratlanul a nép nyelvében élt, szájról